

Biografi over Nicolai Henrich Jæger (1780–1846)

Av: *John Ole Askedal*

Preses, medlemmer og gjester,

Nicolai Henrich Jæger ble født i Ude Sundby (Frederikssund) på Sjælland i 1780. Faren Jørgen Jæger var opprinnelig tollkontrollør; gjennom giftermål med møllerenken Johanne Marie Riis Møller ble han mølleeier. Nicolai Henrich mistet først sin mor i 1781, og deretter sin far i 1783. Den foreldreløse søskenflokket ble tatt hånd om av familie. Nicolai Henrich og den ett år eldre broren Adam Ferdinand ble sendt over Skagerrak til byfogd Niels Bergs husholdning i Arendal, – Adam i 1783, fulgt av Nicolai Henrich i 1784.

I Arendal besøkte brødrene byens borgerskole. Nicolai la seg tidlig etter «Sprog og Lovkyndighed» (O. Jæger 1917: 62). Veien gikk videre til Københavns Universitet, hvor han i januar 1803 avla juridisk eksamen i morsmålet, også kalt «juridisk Examen for Ustuderede», for den særlige gruppe studenter som ikke hadde vært igjennom datidens «lærde skole» og ikke behersket latin. Denne eksamenen ble sett ned på av datidens latinskoleutdannede embedsmannselite (Schnitler 1989: 422), men det var i Nicolai Henrichs tilfelle ikke til hinder for den karriere som ventet ham. Vel tilbake i Arendal blir han byfogdens fullmektig, og i 1810 byfogdens svigersønn. Under det såkalte kornoppløpet i Arendal i nødsåret 1813 utmerket Jæger seg, i en viss motsetning til sin mer «bondevennlige» svigerfar, ved vilje og evne til å sette de opprørske bøndene på plass på en måte som vakte respekt hos byens kjøpmannspatrisiat. Høsten samme år ble han konstituert som byfogd i svigerfarens stilling og tre år senere, i 1816, utnevnt som svigerfarens etterfølger. Han forblir i embedet til sin død i 1846.

Språkmann og nederlandsk-pioner

I motsetning til det store flertall av sine embedsmannskolleger var Jæger altså ikke latinkyndig; hans interesse gjaldt moderne språk. Han behersket engelsk, tysk og nederlandsk og hadde sannsynligvis også kunnskaper i fransk. Grunnlaget for at Jægers portrett pryder årets minnemedalje, er hans pionerinnsats for nederlandsk språk i Norge og Norden. Sannsynligvis var han også Norges første leksikograf – ordboksforfatter – etter 1814. Jæger ble trolig foreslått som medlem av Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab av juristen og dikteren Conrad Nicolai Schwach. Etter ni belivede år i Arendal, hvor han hadde vært Jægers venn og tidvis nabo, hadde Schwach etablert seg som assessor (dommer) ved Trondhjems Overrett høsten 1830. I desember samme år ble han medlem i DKNVS, og allerede noen måneder senere avanserte han til selskapets sekretær (Stubhaug 2002: 247, 257; Schwachs portrett pryder DKNVS' minnemedalje for 1953).

Jægers nederlandskverk består av tre bøker – to ordboksbind og en grammatikk med praktisk stil- og tekstlære. Først ut var *Hollandsk Lexicon for Norske og Danske, hvori Professor Matthijs Siegenbeek's Nye Retskrivnings-Ordbog er lagt til Grund. Første Deel*.

Hollandsk – Norsk eller Dansk i 1826. I 1831 kom oppfølgeren *Anden Deel. Norsk eller Dansk – Hollandsk*. Medlemskapet i DKNVS kom tidsnok til at det kunne føres opp etter Jægers navn på denne bokens tittelside, og i forordet.

Den nederlandske rettskrivning som legges til grunn, samsvarer med Siegenbeeks autoritative rettskrivningsordbok fra 1817, som nevnes i tittelen til begge bind, og den danske med Christian Molbechs rettskrivningshåndordbok fra 1813 (jf. Hyvik 2006: 164, 281). Dette er datidens autoritative standardordbøker for de to språk. Hos Molbech finner Jæger også grunnlaget for ordforrådet i ordboksverkets annet bind.

Ordboksverkets første bind er på 582 sider, som fordeler seg på 16 sider tittelsider og forord og en 566 siders alfabetisk nederlandsk–dansk-norsk ordboksdel. Annet bind har 426 sider, derav 14 tittelsider og forord og 344 sider dansk-norsk– nederlandsk ordbok; resten av bindet er viet fire alfabetiske oversikter over henholdsvis «norske eller danske» og nederlandske uregelmessige verb, nederlandske versjoner av en lang rekke geografiske navn og vanlige nederlandske manns- og kvinnenavn. Med i gjennomsnitt 60 oppslagsord per tettrykt tospaltet side inneholder første bind anslagsvis ca. 34 000, og annet bind ca. 24 000 oppslagsord. Til sammenligning har 3. utgave av den offisielle *Bokmålsordboka*, som representerer nærmere 200 års norsk begrepsutvikling etter Jægers tid, ca. 65 000 ordartikler (*Bokmålsordboka* 2005: vii).

Beskrivelsen av oppslagsordene er forholdsvis enkel. De grammatiske opplysningene omfatter i første rekke ordklassebestemmelse, genus ved substantiver og kortfattede bøyingsangivelser når det er aktuelt. Beskrivelsen tar hensyn til betydningsvariasjon ved oppslagsord, men eksempelsetninger brukes ikke.

I Jægers samtid var det skriftspråklige «Modersmaal» i Norge dansk. Jæger ønsker at hans ordbøker skal bli brukt av både norske og danske, slik det fremgår av ordbøkernes omstendelige titler. Her står «*Norsk(e)*» før «*Dansk(e)*», i pakt med de politiske realiteter etter 1814.

I begge ordbøkene tar Jæger hensyn til spesifikt norske ord og ordbetydninger som ikke fantes i dansk (Butter 1983b), uten å gi dem et stilistisk mindreverdstempel, slik mange i samtiden, også i Norge, ellers gjorde. At særnorske ord inkluderes i et visst omfang, kan gi grunnlag for å betegne ordbøkernes hjemmespråk som «dansk-norsk» heller enn som (ren) dansk.

I forordet til den nederlandsk–dansk-norske ordboken gjør Jæger seg interessante tanker både om sin språklige samtid og om fremtiden for norsk skriftspråk. Han forutser at norsk og dansk med tiden vil utvikle seg fra hverandre, men advarer mot forandring for forandringens egen skyld: «[...] Tiden er der nu, udi hvilken Danmarks og Norges Sprogs højere Fremskridt ikke længer, saa aldeles som hidtil, vil blive fælleds. Maatte dog Bestræbelserne for det Norske Sprogs videre Fuldkommengjørelse stedse udstrømme af rene Kilder! Jeg mener,

ligefrem sagt, ikke af Lyst til at omskabe det til et Nyt eller Eget, der da længe vil forblive i sin Barndom» (Jæger 1826: XII–XIII).

Jæger var en av de mange danskfødte som i årene forut for 1814 utviklet en stadig tydeligere norsk identitet og etter 1814 ble i Norge som norske patrioter (Glenthøj 2008: 65). I 1814 hadde han oversatt til dansk det dagsaktuelle norskpatriotiske dikt *Norway. A Poem* av den i dag mindre kjente engelske forfatterinne Charlotte Wardle (Scheel 1923: 401). Også Jægers ordboksarbeid reflekterer denne identitetsdannelsesprosessen.

Opprinnelig hadde Jæger sett for seg at hans samlede nederlandskverk skulle omfatte fire bøker: to ordboksbind, en grammatikk og en nederlandsk krestomati (litterær tekstsamling). Krestomatien måtte oppgis. Resultatet ble isteden ett bind med en kortfattet grammatikk supplert med en separat paginert stil- og tekstlære som gir eksempler på og veiledning til et bredt spektrum av korrekt utformede nederlandske brukstekster. Begge grammatikk- og tekstbindets deler har autoritative samtidige nederlandske forbilder.

Det foreligger ikke noe biografisk dokumentert svar på hvor og hvordan Jæger fattet interesse for nederlandsk. Det er ingenting som tyder på at han noensinne har oppholdt seg i Nederlandene. Men han kom fra sjøfarts- og trelasthandelsbyen Arendal, hvor nederlandskkunnskaper hadde vært til praktisk nytte i minst et par hundre år. Mest sannsynlig er det likevel at Jægers interesse for nederlandsk oppstod og utviklet seg i løpet av studietiden i København. Helligåndskirken, hvis menighet Jæger hadde bånd til, var nabo til frukt- og grønnsaksmarkedet på Amager torv. Etterkommerne etter de hollendere som Christian II. på 1520-tallet inviterte til Danmark for å betjene hoffet og for øvrig København by med grønnsaker, omsatte sine varer her (Winge 1992). Med sine særpregede drakter og skikker og sitt nederlandske språk var Amager-hollenderne et markant, lett synlig og godt hørbart innslag i det københavnske bybilde. Det er utenkelig at de skulle ha unngått Jægers oppmerksomhet. De har uten tvil vakt hans nysgjerrighet, og deres språk hans begeistring. I forordet til grammatikken gjør han en tysk hyllest til det nederlandske språks skjønnhet til sin egen: «Det nederlandske Sprog er [...] bleven et af de mest dannede, der udmærker sig lige saa meget ved sin Rigdom, som ved sin Klarhed og Bestemthed» (Jæger 1935: III).

Naturhistoriske forsøk

I Helligåndskirkens og Amager torvs umiddelbare nærhet befinner også Rundetårn seg. Dette markante byggverket var fellesstaten Danmark-Norges astronomiske observatorium og et naturvitenskapelig landemerke i byen. Opplevelsen av Rundetårn kan ha vært en kilde til Jægers interesse for astronomi og naturvitenskap. Den kom først til dokumenterbart uttrykk i et brev Jæger skrev til det britiske admiralitet i 1823 (Enebakk og Johansen 2011: 52). Her griper han direkte inn i tidens diskusjon omkring lengdegradsbestemmelse og navigasjon (jf. Sobel 1995). Jæger tilbyr admiralitetet sin løsning på problemene, men betinger seg at denne skal hemmeligholdes og fremfor alt ikke tjene militære formål. Fremstøtet forble resultatløst.

I 1825, året før den første ordbokutgivelsen, lot Jæger trykke på egen bekostning en naturhistorisk avhandling med den omstendelige, men tidstypiske tittel *Opdagelse af vor Jordklodes tredie Bevægelse om Magnetpolerne i Syd og Nord, og disses hidtil forborgne Hemmeligheder, med deraf følgende højst vigtige Resultater i Naturens og Videnskabernes Rige. En populair Afhandling*. (Bokens første omslagsside bærer den mer kortfattede tittel *Jordens Bevægelser, en Opdagelse i Electriciteten eller Magnetismen*.) Avhandlingen hadde et overordnet moralsk ansvarssiktemål: Jæger ønsket å advare hjemlige og europeiske medborgere mot følgene av en ny istid som han mente ville ramme Nord-Europa i overskuelig fremtid.

I en viss motsetning til disse filantropiske intensjoner omgav Jæger avhandlingen med vidtgående hemmelighold overfor venner og bekjente, som Schwach (men han gjorde et unntak for Jacob Aall). Han sendte den imidlertid til en rekke europeiske vitenskapsakademier, et par vitenskapelige tidsskrifter og til Christopher Hansteen, som han selvfølgelig siterer. Byfogd Jæger hadde sikkert lært datidens mest berømte norske vitenskapsmann personlig å kjenne da Hansteen i sitt «annus mirabilis» 1819 oppholdt seg ti dager i Kolbjørnsvik og Arendal, underveis hjem til Christiania etter opphold i Paris og London, hvor han hadde presentert sin jordmagnetismeforskning og gjort innkjøp av instrumenter til sitt planlagte observatorium (jf. Enebakk og Johansen 2011).

Begrepet «jordens tredje bevegelse» hadde Jæger sannsynligvis fra tyske Johann Christoph Gatterers *Ideal einer allgemeinen Weltstatistik* (1773). Men han klarer hverken å forklare eller nyttiggjøre seg dette begrepet på en måte som kunne overbevise samtiden eller interessere ettertiden. Resultatet av hans forsøk på å komme i kontakt med den lærde verden utenfor Arendal og Norge var nedslående, – enten total taushet eller krass kritikk. Hansteens negative vurdering kan være påvirket av at Jæger holdt fast ved at det bare finnes to magnetiske poler, mens Hansteen holdt på at det var fire. Men det var ikke den eneste grunnen Hansteen eller andre hadde til å avvise Jægers spekulasjoner. Det kom ikke mer naturhistorie fra Jægers penn.

I ettertid fremstår avhandlingen likevel som bemerkelsesverdig. Jæger vet åpenbart en god del om astronomi og presenterer tallrike astronomiske observasjoner og resonnementer. Han har fanget opp og gjør bruk av begrepet elektromagnetisme (dog uten at H. Chr. Ørsted nevnes ved navn). Han er orientert om samtidige forestillinger om geologi og fossiler, gjør seg tanker om nordlys som partikkelfenomen og presenterer dristige refleksjoner omkring myter og mytologi som kilder til forståelse av forhistoriske hendelser.

Avhandlingen inneholder henvisninger til ca. 75 kilder som spenner fra filosofer i antikken og norrøne sagaer til en lang rekke vitenskapelige pionerer fra nyere tid og helt ferske beretninger om polarekspedisjoner fra 1820-tallet. Jægers avhandling har utvilsom interesse som dokumentasjon av det brede kunnskapstilfang som var tilgjengelig i den internasjonalt orienterte sjøfartsbyen Arendal i begynnelsen av det 19. århundre.

Litterære sysler

Jæger var litterært interessert og aktiv. Hans første kjente dikt er en kantate i anledning av det nye år 1802. Han var en aktiv leilighetsdikter som gjerne hedret familiebegivenheter, venner og kolleger (samlet i Butter 1983a). Gjendiktningen av Charlotte Wardles *Norway. A Poem* (1814) har politisk tidsvitneinteresse.

Jægers mest interessante litterære bidrag er den oversettelsen av Goethes *Die Leiden des jungen Werthers* som han fullførte i 1809, men som forble upublisert. I 1821 ble Hans Lassenius Bernhofts (1793–1851) *Werther*-oversettelse utgitt (jf. Paasche 1959: 89–90), og den må ha gjort Jægers upubliserte overflødig.

Goethes suksessroman består av to «bøker» (i klassisk gresk-romersk forstand). Jægers håndskrevne oversettelse av bok 2, i separat innbinding, er bevart og tilgjengelig ved Nasjonalbibliotekets håndskriftsamling i Oslo. Sist i bindet står diktet «Werthers Grav» undertegnet N. H. Jæger. Det er en formfullendt poetisk spøkelseshistorie med utgangspunkt i begravelseskildringen som avslutter Goethes roman. Diktet har tydelige gjenklanger etter den Ossian-diktning, formidlet og/eller forfattet av skotten James Macpherson (se f.eks. Sørensen 1972, 101–105), som er et viktig element i Goethes *Werther*. Slik reflekterer Jægers dikt de to største litterære suksesser i 1700-tallets annen halvdel i Europa. Det skjer på et tidspunkt da det ellers knapt var litterær aktivitet å spore i Norge (Bull 1958: 527).

Jægers nyttårskantate til året 1802 tilsier at inspirasjonen til *Werther*-oversettelsen og *Werther*-diktet må søkes i hans studietid i København. 1802, som var gjenstand for Jægers nyttårskantate, var ikke et hvilket som helst år i dansk litteratur- og åndshistorie. Det var det året da Henrich Steffens, «Norges bortblæste Laurbærblad», begynte å holde sine berømte forelesninger om den nyere tyske litteratur i Elers' kollegium (i bekvem gangavstand fra Helligåndskirken som Jæger hadde tilknytning til). Det var som kjent en av Steffens' forelesninger som foranlediget den berømte 16 timer lange samtalen mellom Steffens og Oehlenschläger som ansporet Oehlenschläger til «Guldhornene», diktet innledet romantikken i Danmark (Paasche 1959, 15–16; Vige 2010, 133–139). Det er utenkelig at Jæger som intellektuelt våken student i København ikke skulle ha fått med seg den enorme oppmerksomheten rundt Steffens' forelesninger, – de var offentlige og åpne for et allment publikum som strømmet til. Jæger kan ha vært blant tilhørerne. (Han henviser til Steffens i den naturhistoriske avhandlingen.)

Sluttord

Byfogd Nicolai Henrich Jæger var en lokal norsk polyhistor som virket i en tid da en vitenskap som ennå ikke var strengt spesialisert, var åpen for alle som følte seg kallet og hadde de personlige ressurser og det mot som oppgaven krevet. Under sitt studieopphold i København rundt århundreskiftet fra 1700- til 1800-tall mottok Jæger viktige impulser som han med varierende resultat kunne utvikle videre. Hans naturhistoriske forsøk ble avvist av samtiden og har nå fremfor alt historisk interesse. Hans ambisiøse litterære prosjekt, *Werther*-oversettelsen, ble unnfanget i en ansvarstung krisetid for landet og den

embedsstand Jæger tilhørte, og ble ikke ført frem til publisering. Jægers språkfaglige, nederlandtiske innsats er desto mer bemerkelsesverdig. Et mål for hvilken prestasjon især de to ordbøkene i sin tid var, får vi når vi ser at det tok nærmere to hundre år etter Jæger før det kom nye ordbøker fra og til nederlandsk for et nordisk språkpublikum (Laureys 2004; van Hees 2004).*

* Den versjon av Jægers biografi som ble lest under høytidsmiddagen den 1.3.2024, måtte på grunn av tidsbegrensning være noe mer kortfattet enn den foreliggende.

Litteratur

A Omtalte og siterte verker av Nicolai Henrich Jæger

- 1802** *Cantate for Aar 1802 afsynget af Hellige Gjestes Sogns Skolebørn og accompaneret med fuld Instrumental Musik.* København, trykt hos Johan Rudolph Thiese.
- 1809** *Den Unge Werthers Lidelser af Goethe oversat ved Jæger.* 2den Bog. Håndskrevet ms. Arendal. Nasjonalbiblioteket. Oslo: Ms. 8° 1137.
- 1814** Charlotte Wardle: *Norway: A Poem.* London: Printed for J. Ridgway, 170, Piccadilly, opposite Bond-Street. / *Norge: En poetisk Efterligning af det engelske,* ved N. H. Jæger. Christiania: Trykt paa Forfatterens Forlag hos N. J. Berg. – Butter 1983b: C 4.
- 1825** *Opdagelse af vor Jordklodes tredie Bevægelse om Magnetpolerne i Syd og Nord, og disses hidtil forborgne Hemmeligheder, med deraf følgende højst vigtige Resultater i Naturens og Videnskabernes Rige. En populair Afhandling.* [Hovedtittel på første omslagsside: *Jordens Bevægelser, en Opdagelse i Electricitetens eller Magnetismen.*] Christiansand: Trykt hos O. P. Moe, af S. A. Steen.
- 1826** *Hollandsk Lexicon for Norske og Danske, hvori Professor Matthijs Siegenbeek's Nye Retskrivnings-Ordbog er lagt til Grund. Første Deel. Hollandsk – Norsk eller Dansk.* Christiania: det Wulfsbergske Bogtrykkerie, af R. Hviid. / *Woordenboek der Nederduitsche en Deenscche of Noorwegsche Talen, warin het Woordenboek voor de Nederduitsche Spelling van den Hoogleeraar Matthijs Siegenbeek ter Grondslage geleegd is. Eerste deel. Nederduitsch – Noorwegsche of Deensch.* Christiania: In de Wulfsbergsche Boekdrukkerij, bij R. Hviid.
- 1831** *Hollandsk Lexicon for Norske og Danske, hvori Professor Matthijs Siegenbeek's Nye Retskrivnings-Ordbog er lagt til Grund. Anden Deel. Norsk eller Dansk – Hollandsk.* Christiania: det Wulfsbergske Bogtrykkerie, af R. Hviid. / *Woordenboek der Nederduitsche en Deenscche of Noorwegsche Talen, warin het Woordenboek voor de Nederduitsche Spelling van den Hoogleeraar Matthijs Siegenbeek ter Grondslage geleegd is. Tweede Deel. – Noorwegsche of Deensch – Nederduitsch.* Christiania: In de Wulfsbergsche Boekdrukkerij, bij R. Hviid.
- 1835** *Hollandsk Grammatik eller Vejledning til at med Lethed, at lære sig selv det Hollandske Sprog, efter P. Weilands Nederdeutsche Spraakkunst, med nödvendige Forögelser og Hollandsk Læsebog,* udgivet af Nicolai Henrich Jæger, Byefoged i Arendal, medlem af

det Kongl. Videnskabers Selskab i Trondhjem. Arendal: Trykt i N. C. Halds Bogtrykkerie. ved L. A. Krohn.

B Litteratur om Nicolai Henrich Jæger

- Askedal, John Ole. 2011. «Nicolai Henrich Jæger (1780–1846). Byfogd i Arendal, leksikografisk pioner og naturhistorisk entusiast.» I: *Agder Vitenskapsakademi. Årbok 2010*. Red. Thor Einar Hanisch. Kristiansand: Portal forlag og Agder Vitenskapsakademi. S. 95–128.
- Askedal, John Ole. 2012a. “Nicolai Henrich Jæger (1780–1846). Byfogd i Arendal, språkmektig leksikograf og naturhistorisk entusiast.” *Aust-Agder Arv 2012. Årbok for Aust-Agder kulturhistoriske senter*. Red. Anne Tone Aanby. Arendal: Aust-Agder kulturhistoriske senter. S. 46–61.
- Askedal, John Ole. 2012b. «Nicolai Henrich Jæger (1780–1846). Byfogd i Arendal, polyhistor og kosmisk varslar.» I: *Kunnskap og opplysning – til nytelse og nytte ... Artikler fra «opplysningsseminaret», Nes Verk og Arendal, 9.–10. desember 2011*. Red. Gunnar Molden. (Jacob Aall-prosjektet. Skrift nr. 7.) Tvedestrand: Næs Jernverksmuseum. S. 76–88.
- Askedal, John Ole. 2020. «Byfogd Nicolai Henrich Jæger (1780–1846). Privatpersonen, embedsmannen og samfunnsborgeren.» *Sånn var det. Arendal Historielag. Årbok nr. 26 (2020)*. S. [88, oppslagsbilde] 89–123.
- Askedal, John Ole. 2021. «Byfogd Nicolai Henrich Jæger (1780–1846). Allsidig språkmann og banebrytende ordboksforfatter.» I: *Sånn var det. Arendal Historielag. Årbok nr. 27 (2021)*. S. [184, oppslagsbilde] 185–211.
- Askedal, John Ole. 2022. «Naturhistorikeren Nicolai Henrich Jæger.» I: *Sånn var det. Arendal Historielag. Årbok nr. 28 (2022)*, s. [158, oppslagsbilde] 159–197.
- Butter, Simon. 1983a. *Det særnorske i Nicolai Henrich Jægers Hollandsk Lexikon for Norske og Danske*. Amsterdam. (Kandidaatscriptie Noorse taal- en letterkunde.)
- Butter, Simon. 1983b. *Nicolai Henrich Jæger [–] en kort biografi [–] en bibliografi med kommentar*. Amsterdam. Trykt som maskinskrevet manuskript.
- Grepstad, Ottar. 1997. *Det litterære skattkammer. Sakprosaens teori og retorikk*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Langvik-Johannessen, Kåre. 2003. “Jæger, (Jens) Nikolai Henrich.” I: *Internationales Germanistenlexikon 1800–1950*. Bd. 2. Red. og med innledning av Christoph König, medred. Birgit Wägenbaur, medv. Andrea Frindt, Hanne Knickmann, Volker Michel, Angela Rheinthal og Karla Rommel. Berlin, New York: Walter de Gruyter. S. 832.
- Langvik-Johannessen, Kåre og Geir Farner. 2003. «Niederländisch in Norwegen.» I: *Germanistik und Niederlandistik in Oslo. Beiträge aus Anlaß des 50-jährigen Bestehens des Germanistischen Instituts der Universität Oslo*. Red. John Ole Askedal. (Osloer Beiträge zur Germanistik 34.) Frankfurt am Main etc.: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften. S. 113–122.

C Annen litteratur

- Bokmålsordboka 2005 = *Bokmålsordboka. Definisjons- og rettskrivningsordbok*. 3. utg. Utarbeidet ved Universitetet i Oslo, Institutt for lingvistiske og nordiske studier og Spåkrådet. Red. Boye Wangenstein. Oslo: Kunnskapsforlaget, 2005.
- Bull, Francis. 1958: *Norges litteratur. Fra reformasjonen til 1814*. (Norsk litteraturhistorie. Annet bind.) Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Enebakk, Vidar og Nils Voje Johansen. 2011. *Christopher Hansteens annus mirabilis. Reisen til London og Paris 1819*. Oslo: Forum for universitetshistorie.
- Glenthøj, Rasmus. 2008. *En moderne nations fødsel. Norsk national identifikation hos embedsmænd og borgere 1807–1820*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Hyvik, Jens Johan. 2009. *Språk og nasjon 1739–1868*. (Norsk målreising 1.) Oslo: Det Norske Samlaget.
- Jæger, Olaf. 1917. *Stamtavle over familierne Jæger i Norge*. Trykt som familiemanuskript. Bergen: Bern. Wærø's boktrykkeri.
- Laureys, Godelieve (red.) 2004. *Hollandsk–dansk ordbog / Nederlands–deens woordenboek*. (Gyldendals Røde Ordbøger.) København: Gyldendal.
- Molbech, Christian. 1813. *Dansk Haand-Ordbog til Retskrivnings og Sprogriktigheds Fremme med Grundtræk af den danske Retskrivningslære*. Kiöbenhavn: F. Brummer.
- Paasche, Fredrik. 1959 [1932]. *Norges litteratur. Fra 1814 til 1850-årene*. (Norsk litteraturhistorie. Tredje bind.) Ny utgave ved Paulus Svendsen. Oslo : H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Scheel, Fredrik. 1923. «Trange tider 1814–1837.» I: Fredrik Scheel (red.): *Arendal fra fortid til nutid*. Utgit ved byens 200-aars jubileum som kjøbstad 7. mai 1923. Kristiania, Kjøbenhavn, London, Berlin: Gyldendalske Bokhandel, s. 397–421.
- Schwach, Conrad Nicolai. 2008 [1992]. *Erindringer af mit Liv indtil Ankomsten til Throndhjem nedskrevne i Aaret 1848 [1790–1830]*. Red. Stubhaug, Arild og Kamilla Aslaksen. [Oslo:] KA Forlag.
- Schnitler, Carl W. 1989 [1911]. *Slegten fra 1814. Studier over norsk embedsmanskultur i klassicismens tidsalder 1814–1840. Kulturformene*. [Med «Post scriptum» av Stephan Tschudi Madsen og register.] Oslo [Kristiania]: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Siegenbeek, Matthijs. 1817. *Woordenboek voor de Nederduitsche Spelling*. 2de dr. s'Gravenhage: Allart.
- Sobel, Dava. 1995. *Longitude. The True Story of a Lone Genius who Solved the Greatest Scientific Problem of his Time*. New York, NY: Walker.
- Stubhaug, Arild. 2002. *Helt skal jeg ikke dø. Conrad Nicola Schwach, hans liv og erindringer*. Oslo: Aschehoug.
- Sørensen, Hans. 1972. «Europeisk litteratur.» I: *Verdens litteraturhistorie*. Bind 6 (1750–1800). Red. Edvard Beyer et al. Oslo: J. W. Cappelen. S. 11–418.
- van Hees, Annelies (red.). 2004. *Dansk–hollandsk ordbog / Deens–nederlands woordenboek*. (Gyldendals Røde Ordbøger.) København: Gyldendal.

- Vige, Rolf. 2010. «Oehlenschlägers *Guldhornene* og romantikkens filosofi.» I: Rolf Vige: *Poetisk territorium*. Med forord av Asbjørn Aarnes. Oslo: Andresen & Butenschøn. S. 133–150.
- Winge, Vibeke. 1992. «Zur Sprache und Geschichte der niederländischen Bauern auf der Insel Amager bei Kopenhagen.» I: *Die Niederlande und der europäische Nordosten. Ein Jahrtausend weiträumiger Beziehungen (700–1700). Vorträge, Symposion Kiel 8. –11. Oktober 1989*. Red. Hubertus Menke et al. (Landesforschung 1.) Neumünster: Wachholtz. S. 329-337.